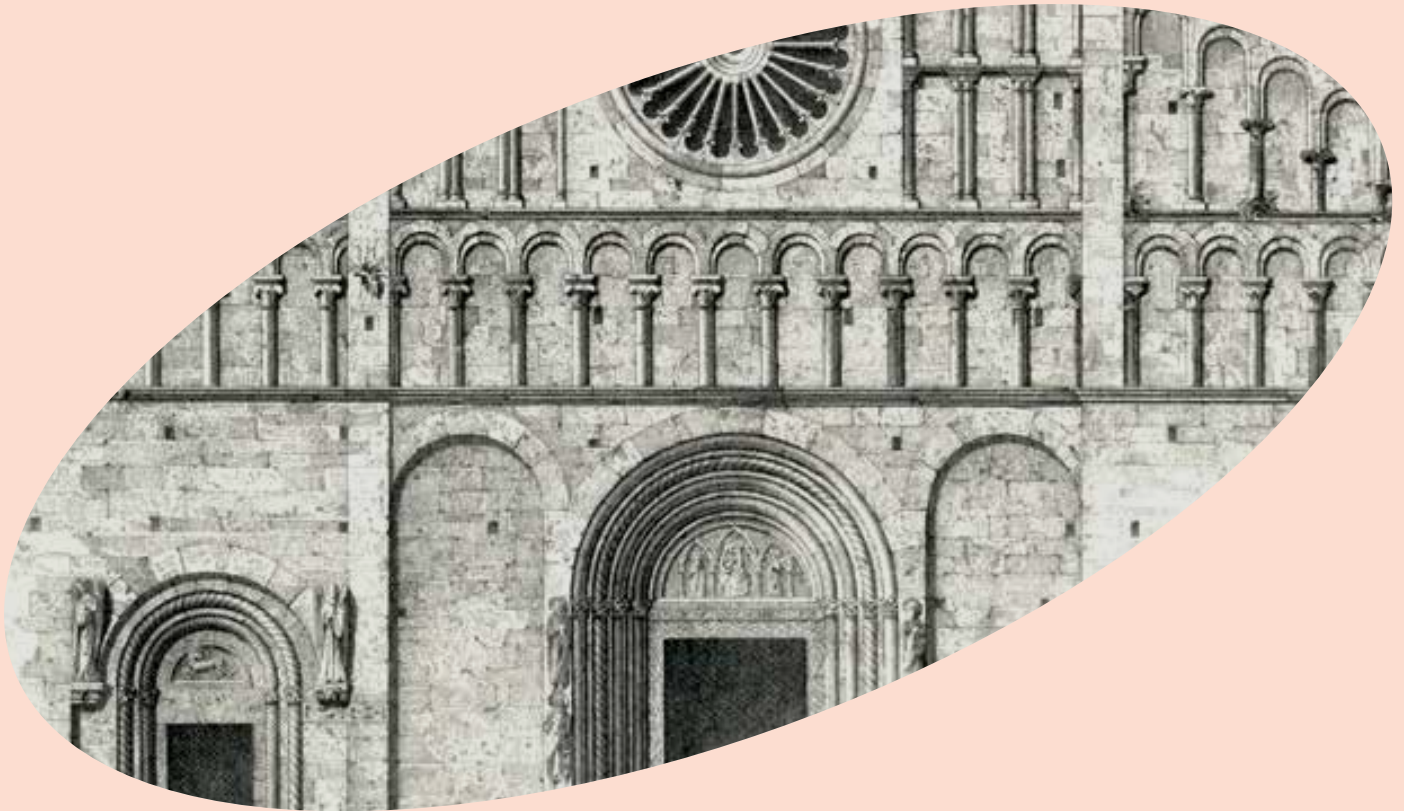

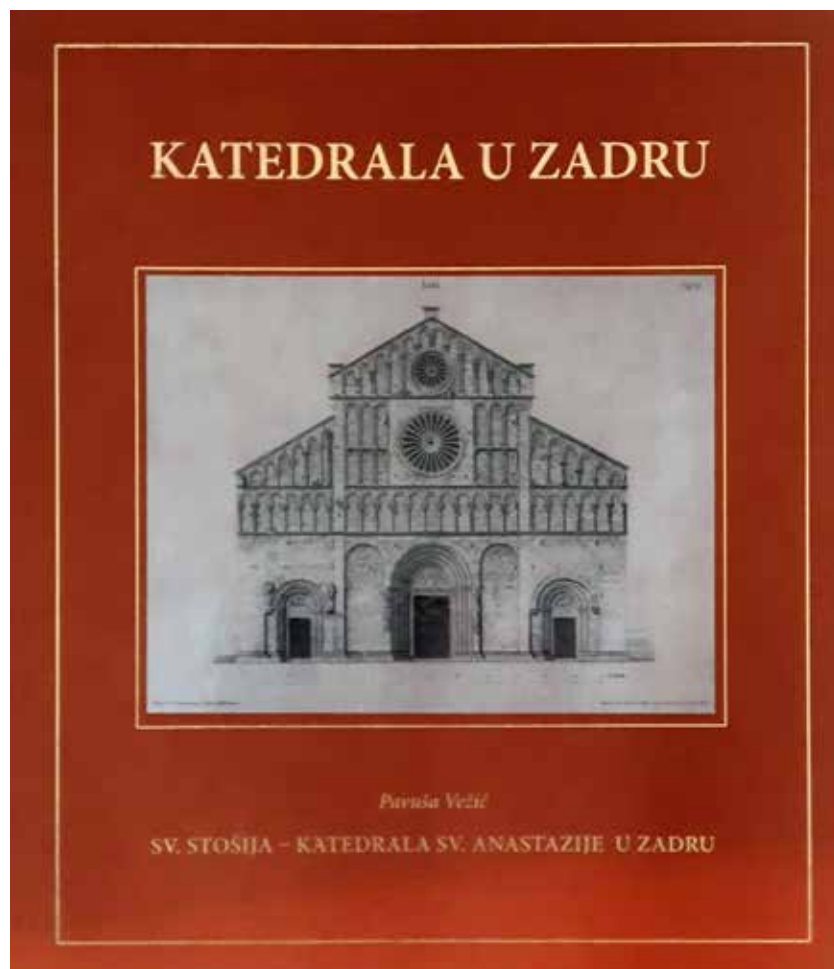
6

Josip Belamarić

Kako se gradila zadarska stolnica

Kvartal XIX-1|2-2022

PAVUŠA VEŽIĆ, Sv. Stošija – Katedrala sv. Anastazije u Zadru,
Zadar: Zadarska nadbiskupija, 2021., 299 str.

ISBN 978-953-721-500-2

Episkopalni sklop, koji čine građevine u krugu katedrale sv. Stošije s krstionicom, monumentalne rotunde crkve sv. Donata i nadbiskupske palače – cjelina je nastala u kasnoantičkome vremenu. U postupnim višestoljetnim transformacijama izrasla je u jedan od najvrjednijih urbanističkih i arhitektonskih monumentalnih sklopova hrvatskoga spomeničkog nasljeđa sačuvavši pritom izvorni opseg i namjenu, po čemu se u širem jadranskom bazenu može usporediti samo sa sličnim sklopovima u Ravenni, Akvileji, Gradu i Poreču te s onim u Saloni, porušenim već u ranosrednjovjekovno vrijeme. Pritom su pojedine građevine zadarskog sklopa (od ranokršćanskog vremena do historicizama 19. i 20. stoljeća) bitno utjecale na određenje regionalnih krugova arhitekture i skulpture. To je Vežiću omogućilo, na primjer, da piše o specifičnom *tipu zadarske bazilike* na području Dalmacije u vremenu kasne antike.

Pavuša Vežić zasigurno je najkompetentniji interpret zadarskoga episkopalnog sklopa s katedralom sv. Stošije u središtu. Toj cjelini i pojedinim građevinama unutar nje posvetio je čitav lanac znanstvenih i stručnih studija i oglada. Pri tome valja podsjetiti da je tijekom četvrt stoljeća i osobno vodio niz važnih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i konkretnih zahvata na temelju kojih je već 1979. objavio svoj prvi prilog (pod naslovom „Nadbiskupska palača u Zadru”), za kojim je 1985. slijedila monografija o crkvi Sv. Trojstva (sv. Donata), kao i niz članaka o pojedinim dijelovima te prostorne

cjeline – (cisterna episkopalnog kompleksa, krstionica, prezbiterij katedrale, njezina sakristija) – ili o stilskim mijenama koje su cjelinu sklopa s vremenom znatno preoblikovale. Među nekoliko monografija koje je napisao možda je najvažnija *Episkopalni kompleks u Zadru* (2013.), u kojoj je integralno obradio sve sastavnice episkopalnog sklopa, njegove urbanističke i arhitektonske vrijednosti za koje je pokazao da su dobrim dijelom zadane urbanističkim datostima unutrašnje topografije antičkog grada.

Transformacija dijela forumskih zgrada (u početku tek triju taberni na sjevernom obodu kompleksa, a možda i vikusa iza foruma) u prvu kršćansku jezgru u gradu, iz koje će se s vremenom razviti katedralni sklop s episkopijem – ističe Vežić – posve je neuobičajena s obzirom na to da kršćanska gradska središta u to vrijeme u pravilu traže distancu od ranijeg poganskog centra. U rimskim gradovima koji su uspjeli ostvariti urbani kontinuitet između antike i ranog srednjeg vijeka forumi obično nisu postali nova središta. Njihove katedrale tražile su gotovo u pravilu simbolički nekontaminirani prostor, uz samo desetak iznimki, u kojima je novi kršćanski supstrat naslijedio reprezentativni rimski prostor, temeljito ga preobrazivši, pri čemu je ipak u pravilu ostao manje vidljiv i mnogo manje sugestivan nego što je to slučaj u Zadru.

Suradujući s vrsnim istraživačima kakvi su bili Ivo Petricioli i Ksenija Radulić te njegov dugogodišnji suputnik u konzervatorskim poslovima Miljenko Domijan, imajući

tijekom nekoliko desetljeća katedralu sv. Stošije u fokusu svojeg svakodnevnog rada i svojih razmišljanja, Vežić je praktički svojim rukama otkrio cijelu kolajnu novih činjenica koji se tiču vanjske i unutrašnje artikulacije arhitekture katedralnog sklopa, kao i njezine liturgijske opreme, skulpture, mozaika, fresaka... Bez tih njegovih otkrića i interpretacija povijest monumentalne sakralne arhitekture i skulpture u mileniju između kasne antike i kasnog srednjeg vijeka, ne samo u Zadru i njegovoj regiji nego i u širim jadranskim, rekao bih i mediteranskim okvirima, danas bi bila nezamisliva.

U dvanaest uravnoteženo nizanih poglavlja autor uspijeva prvi put uspostaviti potpunu i preciznu kronologiju gradnje i opremanja zadarske katedrale, uz uvjerljivu rekonstrukciju pojedinih građevinskih faza i uz jednako uvjerljivo tumačenje geneze stilskih odlika svake od njih te uz zaokruženu interpretaciju čitavog njezina konstrukcijskog stroja i cjeline njezina inventara.

Knjiga otkriva sloj po sloj u razvoju čitava katedralnog sklopa, uz preciznu valorizaciju njihovih najvažnijih spomeničkih dosega od kojih su neki zaista izvanserijski (poput ranokršćanskog *katekumeneiona* – danas sakristije katedrale), dočim svi zajedno tvore impresivan graditeljski sklop različitih stilskih oblika od rimske, ranokršćanske, predromaničke, romaničke, gotičke, barokne, neoklasične i neostilske umjetnosti. Od osobita je značaja što knjiga donosi preciznu kronologiju sukcesivnih konzervatorsko-restauratorskih zahvata i njihovo vrednovanje – od onih prvih s kraja 19. i

početka 20. stoljeća do zahvata tijekom Domovinskog rata (nakon što su u noći 18. studenoga 1991. katedrala i ilirsko sjemenište pokraj nje bili raketirani iz zraka).

Zadarska spomenička baština, a osobito sakralni kompleks na ostacima rimskog foruma, jedinstven je kompendij različitih oblika nove gradnje visokih i najviših stilskih ambicija, jednako kao što je – dokazuje ova monumentalna monografija – i jedinstvena čitanka različitih povijesnih modela obnove, konzervacije, restauracije i rekonstrukcije, i to iz gotovo svih vremenskih epoha, od ranokršćanske do danas.

Knjiga uspostavlja znanstvenu paradigmu koju će, nadajmo se, slijediti autori koji će jednom htjeti na takav način pisati, na primjer, o splitskoj, trogirskoj, zadarskoj, rapskoj ili porečkoj katedrali, ili pak zagrebačkoj – da spomenemo samo neke od njih koje bi zasluživale jednaku istraživačku pažnju.

Na temelju dugogodišnjih izravnih vlastitih istraživanja i promišljanja, Pavuša Vežić uspio je povezati pedantnu arhitektonsku analizu sačuvanih spomenika i iskoristiti sve što su mu mogla pružiti arhivska vrela, epigrafski i heraldički spomenici, vizitacije i inventari, pasusi iz djela stranih putopisaca te lokalnih kroničara i panegiričara, kao i bogata pret hodna povijesnoumjetnička literatura. Sve mu je to omogućilo da rekonstruira sugestivnu sliku višestoljetnog razvoja zadarske stolnice. ✕